

CREDINȚĂ ȘI SOLITUDINE

Ce înseamnă a fi „singuri” cu adevărat? Și cum poate fi trăită «infinitatea finită» ce suntem noi? O călătorie în nevoia cea mai profundă a fiecăruia și în răspunsul creștinismului. Intervenția Președintelui Fraternității CL la conferința „Vrăjmașă solitudine”, pentru cea de-a II-a Zi Națională împotriva solitudinii (Florența, 16 noiembrie 2019)

JULIÁN CARRÓN

Solitudinea este un fenomen care are foarte multe fațete, care vor fi, fără doar și poate, abordate foarte bine în acest congres. Deja însăși definiția solitudinii care apare în programul întâlnirii arată varietatea de semnificații pe care le îmbracă acest cuvânt: solitudinea este «definită ca senzație subiectivă a absenței unui sprijin în momentele de nevoie. [...] Solitudinea [...] exercită o influență negativă asupra sănătății» (de pe site-ul *nemicasolitudine2019.com*). Dar chiar și atunci când este surprinsă în acest mod, rămâne mereu deschisă întrebarea despre natura «nevoii» și a «absenței» care determină solitudinea.

Îmi vine în minte versurile poetului Mario Luzi:

*«De ce duce dorul această absență,
inimă,
încât dintr-o dată te umpli de el?
de ce anume? Odată sfărmat stăvilarul
te inundă și te scufundă
nemărginita-ți imensă sărăcie...
Vine,
poate că vine,
de dincolo de tine
o chemare
căreia nu-i dai ascultare acum, fiind în agonie.
Dar există, își străjuiește cântul și puterea
muzica cea veșnică ... se va auzi din nou.
Stai calm»*

(*Sotto specie umana* [Subspecia umană, n. tr.], Garzanti, Milano 1999, p. 190).

Întrebarea pusă de poet este o interogație care intensifică urgența de a înțelege în profunzime natura solitudinii.

În cadrul unui congres care dorește să ofere, așa cum citim în program, «o panoramă a cauzelor principale care, în ziua de azi, determină solitudinea oamenilor de orice vârstă, mai ales a celor care sunt în vârstă», mi s-a cerut să vorbesc despre „credință și solitudine”. Dar pentru a arăta contribuția pe care o poate da credința, trebuie mai întâi să identificăm cu mare precizie în ce anume constă solitudinea umană, care în cazul vârstnicilor dobândește un dramatism deosebit.

1. Solitudinea: se regăsește în inima oricărui angajament serios cu propria umanitate

Solitudinea este o experiență elementară a omului. Geniul poetic al lui Giacomo Leopardi atestă acest lucru în mod inegalabil în opera sa *Cântul nocturn al unui păstor pribeag prin Asia*:

*Adeseori când mută
te văd veghind câmpiile deșarte
ce-n zări departe se-tâlnesc cu cerul,
sau când cu turma-alături
mă însoțești cutreierând înaltul
oriund privesc cum ard pe boltă stele,
Îmi zic în mine însumi:
Ce rost se-ascunde-n ele?
Ce rost în spațiu și-n adânc seninul
Fără hotare? Ce-nsemnează această
Imensă solitudine? Și cine
Sunt eu?*

(«Cântul nocturn al unui păstor pribeag prin Asia», v. 79-89, în *Opere*, trad. Smaranda Elian, Ed. FCR, București, 1999, p. 112).

Privind luna și tot ceea ce în cer trimite spre vastitatea cosmosului, păstorul pribeag nu poate să nu își pună întrebarea care ne apasă: «Îmi zic în mine însumi: [...] ce-nsemnează această imensă solitudine?». Imediat întrebarea despre semnificația acestei cosmice, imense solitudini îl determină pe poet să își pună întrebări asupra naturii omului: «Și cine sunt eu?». Leopardi intuiește că solitudinea imensă a lunii, a stelelor, a aerului și a cerului are legătură cu umanitatea sa, cu solitudinea sa, o implică, întrucât își extrage sensul din ea, devenind imagine a acesteia. Doar omul își poate da seama de solitudine. În acest sens, eul este autoconștiința cosmosului.

Emily Dickinson sesizează foarte bine diversitatea solitudinii experimentate de eu în comparație cu solitudinea inconștientă a lumii naturale:

*«Există o solitudine a spațiului,
o solitudine a mării,
o solitudine a morții, dar acestea
vor fi o mulțime
comparativ cu acel loc mai adânc
acea tăinicie glacială,
un suflet acceptat în fața propriei prezențe –
finit infinit»*

(*Poesie [Poezii, n. tr.]*, Oscar Mondadori, Milano 1995, p. 427).

Nicio solitudine nu se poate compara cu cea a sufletului în fața lui însuși. Este vorba despre ceva ce avem în noi în mod structural: finit infinit. Pare o contradicție de termeni. Dar tocmai acesta este paradoxul omului.

De aceea, cu cât cineva devine mai conștient de sine, cu atât mai mult devine vizibilă, în fața propriilor ochi, natura solitudinii pe care o experimentează. «Cu cât descoperim mai mult exigențele noastre, cu atât mai mult ne dăm seama că nu le putem rezolva noi singuri, nici ceilalți, oameni ca noi. Sentimentul de *neputință* însoțește orice experiență serioasă de umanitate. Acest sentiment de neputință este cel care generează *solitudinea*. Solitudinea adevărată nu e dată de faptul că cineva este singur fizic, ci de descoperirea faptului că o problemă fundamentală a noastră nu-și poate găsi răspunsul în noi sau în ceilalți. Putem foarte bine să spunem că sentimentul de solitudine apare chiar în adâncul oricărui angajament serios cu propria umanitate. Poate să înțeleagă bine acest lucru cel care a crezut că a găsit soluția la o mare nevoie de-a sa în ceva sau în cineva: și acesta dispare, pleacă, sau se arată a fi incapabil. Suntem singuri cu nevoie noastre, cu nevoia noastră de a fi și de a trăi intens» (L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza* [*Drumul către adevăr este o experiență*, n. tr.], Rizzoli, Milano 2006, p. 85-86).

Cu cât omul este mai conștient de dimensiunea infinită a dorinței sale și de aceeași infinită neputință de a răspunde la aceasta, cu atât mai mult resimte această solitudine: problema vieții «nu-și poate găsi răspunsul în noi sau în ceilalți». Este o solitudine de care încercăm deseori să fugim, pentru că e greu de trăit cu ea: «Puțin câte puțin – scrie Nietzsche – încep să văd limpede care este cel mai universal defect al modului nostru de a forma și de a educa: nimeni nu învață, nimeni nu tinde, nimeni nu predă – *cum poate fi suportată solitudinea*» (F. Nietzsche, «[443] *Per l'educazione*» [«[443] *Pentru educație*, n. tr.], Libro Quinto, în Id., *Aurora e Frammenti postumi. 1879-1881* [*Răsăritul și Fragmente postume. 1879-1881*, n. tr.], Adelphi, Milano 1964, p. 219).

2. Solitudinea: prieten sau dușman?

Se pare că titlul acestui congres sugerează că, la întrebarea despre natura solitudinii, s-ar fi dat deja un răspuns la început: «Vrăjmașă solitudine». Dar faptul că s-a dorit propunerea unei astfel de teme înseamnă că există încă spațiu pentru o percepție diferită a acesteia. Să ne întrebăm deci: e posibil să nu îndurăm solitudinea ca pe-un dușman?

Faptul de a fi singuri constituie pentru toți o provocare importantă, ne pune pe toți la zid, constrângându-ne să ne încheiem socotelile cu noi înșine, sfidând radical rațiunea noastră și libertatea noastră. În funcție de felul în care o trăim, solitudinea poate fi o pedeapsă sau o izbândă. Ea reprezintă de aceea o răscruce, o dramă deschisă.

Pentru sociologul Zygmunt Bauman, a renunța la solitudine poate reprezenta o pierdere foarte gravă: «Atunci când cineva evită cu orice preț să fie singur, renunță la oportunitatea de a simți *solitudinea*: acea stare sublimă în care pot fi percepute propriile idei, se poate medita, reflecta, crea și, în ultimă instanță, se poate da sens și substanță comunicării» (*Cose che abbiamo in comune. 44 lettere dal mondo liquido*, [*Lucruri pe care le avem în comun. 44 de scrisori din lumea lichidă*, n. tr.], Bari, Laterza 2012, p. 12). În acest sens, solitudinea se prezintă ca fiind cu totul altceva decât un dușman. «Solitudinea nu e nici pe departe o nebunie, e indispensabilă pentru a te simți bine când ești în companie», spunea

un cântec al lui Gaber («La Solitudine – 1976» [«Solitudinea – 1976», n. tr.], de pe albumul *Libertà Obbligatoria* [*Libertate Obligatorie*, n. tr.], Carosello, 1976).

Alții, însă, au o percepție diametral opusă. Una dintre cele mai emoționante expresii literare ale unei experiențe negative a solitudinii este cea pe care ne-a lăsat-o Pascoli în poemul *I due orfani*, în care el descrie în mod acut dialogul dintre doi frați după moartea mamei, seara, în timp ce erau în pat:

«„Acum nimic nu ne mângâie,
și singuri suntem în noaptea-ntunecată”
„Ea era acolo, dincolo de ușa-aceea;
și auzeam un murmur trecător,
din când în când”. „Și acum mama a murit”
„Îți amintești? Atunci nu era prea multă pace,
între noi ...” „Acuma suntem mai cuminți ...”
„acum când nu mai este nimeni să se bucure de noi ...”
„când nu mai este nimeni care să ne ierte”»
(*Poesie* [*Poezii*, n. tr.], Garzanti, Milano 1994, p. 354-355).

Izbândă sau pedeapsă: sunt două modalități diferite, contrastante de a trăi solitudinea. Acest lucru este mărturisit splendid de Ety Hillesum, o tânără evreică ce a murit la Auschwitz: «Cunosc două forme de solitudine. Una mă face să mă simt teribil de nefericită, pierdută și aproape suspendată; cealaltă mă face puternică și fericită. Prima e mereu prezentă atunci când nu mă simt în raport cu semenii mei, când, în general nu am nici cea mai mică legătură cu nimic: atunci sunt complet izolată de toți și de mine însămi, nu surprind sensul acestei vieți, nici nu văd ceea ce unește lucrurile, nu sesizez care e locul meu în această existență. În celălalt tip de solitudine mă simt, în schimb, puternică și sigură, în raport cu toți, cu toate și cu Dumnezeu, și știu că pot să înfrunt viața singură fără să depind de ceilalți. În acele momente mă simt parte dintr-un întreg plin de semnificație, imens, și mi se pare că pot încă să le dau multă putere și celorlalți» (*Diario* [*Jurnal*, n. tr.], Adelphi, Milano 2012, p. 139-140). Deci, ceea ce face diferența dintre cele două forme de solitudine nu este a fi singuri sau cu cineva, ci a trăi o viață plină de semnificație sau nu.

Psihiatrul Eugenio Borgna, care s-a confruntat toată viața cu drama solitudinii care apare în boala mintală, ne ajută să identificăm ce anume se află în joc în diferența dintre aceste două forme de solitudine: «Solitudinea și izolarea sunt două modalități radical opuse de a trăi, chiar dacă adesea se consideră a fi una și aceeași. A fi singuri nu înseamnă a se simți singuri, ci a se separa temporar de lumea oamenilor și a lucrurilor, de preocupările de zi cu zi, pentru a pătrunde în propria interioritate și în propria imaginație – fără a pierde dorința și dorul relației cu ceilalți: cu persoanele iubite, și cu sarcinile pe care viața ni le-a atribuit. Suntem izolați, în schimb, atunci când ne închidem în noi înșine, pentru că ceilalți ne resping sau ne aflăm mai des pe urmele propriei indiferențe, ale unui egoism posomorât care este efectul unei inimi aride și secătuite» («La solitudine come

refugio ai tempi dei social network» [«Solitudinea ca refugiu pe vremea social network», n. tr.], interviu sub îngrijirea Lucianeii Sica, *la Repubblica*, 18 ianuarie 2011).

Cu alte cuvinte, aceste două modalități nu se impun în mod mecanic în viața umană, astfel încât omul să nu poată face nimic. În orice act uman se află mereu la mijloc libertatea. În consecință, în ambele cazuri fiecare alege să «fie singur», adică să se separe temporar de oameni și de lucruri pentru a descoperi semnificația de sine, sau alege să se «izoleze», închizându-se în sine însuși pentru că nu există nimic de descoperit.

Dar omul nu e condamnat să trăiască solitudinea ca pe o închidere, fără legătură cu nimic și cu nimeni, în orice situație ar fi, cu propriile răni și cu propriile fisuri, așa cum arată o renumită jurnalistă într-un articol de-al său intitulat *La mia crepa (Fisura mea, n. tr.)*: «Din adolescență, și poate chiar dinainte, am avut mereu ideea că m-am născut cu ceva greșit. Ceva ce nu funcționa cum trebuie, ca și cum eu aș fi fost o casă și acea greșeală o fisură adâncă într-un zid important. [...] Era răul descris într-o poezie a lui Montale: „Era râul sugrumat care bolborosea, era frunza cea pârjolită, era calul prăbușit la pământ”, am studiat la școală – dar nimeni, în clasă, nu a insuflat dubiul că ar fi fost vorba despre noi. Tânără fiind, mă priveam în oglindă dimineața, îmi zâbeam, mă gândeam la fisura mea și îmi ziceam: hai, de ce-ți faci griji, ești tânără, ești frumoasă. Crescând, însă, fisura părea că se adâncește, devenind neagră pe albul zidului meu interior. S-a lărgit, a devenit melancolie: apoi patologie, depresie severă. Am mers pe la medici, m-au tratat, m-am simțit mai bine; apoi din nou, cu intermitențe, fisura se accentua, durea, și murmura: nu ești vindecată [...]. L-am citit pe Mounier. „Dumnezeu trece prin răni”, scria. M-am gândit la asta: să fi fost, fisura mea, o crăpătură într-un zid impermeabil, o lacerare necesară? [...] De ce rana aceea? Dacă nu ar fi, eu fizic sănătoasă, eu nu tocmai săracă, eu norocoasă, nu aș fi avut nevoie de nimic. E o salvare, acel zid sfărmat, acea gaură. Prin care, un val de har, necontrolat, poate intra și să facă să rodească pământul steril și tare» (M. Corradi, «La mia crepa», *Tempi*, 19 octombrie 2017, p. 46).

Aceasta este tensiunea dramatică, lupta pe care o descrie Etty Hillesum: «E adevărat, le ducem cu noi chiar pe toate, Dumnezeu și cerul și infernul și pământul și viața și moartea și secolele, multe secole. Un scenariu, o reprezentare schimbătoare a circumstanțelor externe. Dar avem totul în noi înșine și aceste circumstanțe nu pot fi niciodată atât de determinante, pentru că vor exista întotdeauna niște circumstanțe – bune și rele – care vor trebui acceptate, ceea ce nu împiedică mai apoi ca cineva să nu se dedice pentru ameliorarea circumstanțelor rele. Însă trebuie să știi pentru ce motive lupti, și trebuie început de la noi înșine, în fiecare zi de la capăt» (*Diario*, op. cit., p. 677-678).

Ce motiv putem avea ca să ne angajăm în această luptă? Numai o iubire față de noi înșine poate fi motivul. De fapt, până și durerea cea mai profundă ne poate conduce la a descoperi orizonturi complet necunoscute; dar pentru a ne deschide spre această posibilitate e nevoie să privim durerea cu acea deschidere pozitivă care definește natura cea mai profundă a libertății umane: «Durerea sufletului – mai scrie Borgna – este o experiență care face parte din viață, în sfârșit, și care nu poate fi considerată ca o consecință exclusivă a unei patologii». Durerea sufletului își are rădăcina în experiența umană și nu poate fi redusă la nicio patologie. «Chiar și în depresie și în anxietate, [...] suferința nu pierde nimic din demnitatea ei [...], mărește drastic înclinațiile noastre spre introspecție, spre căutarea celor

mai profunde experiențe interioare» (*La solitudine dell'anima* [Solitudinea sufletului, n. tr.], Feltrinelli, Milano 2013, p. 51). O confirmă de asemeni și Hillesum: «Dacă toată această durere nu ne deschide orizonturile și nu ne face mai umani, eliberându-ne de fleacurile și de lucrurile superflue din această viață, atunci a fost inutilă» (*Diario*, op. cit., p. 732).

Iată, atunci, adevărata natură a solitudinii care izolează: «Solitudinea de fapt nu înseamnă a fi singur, ci e absența unei semnificații» (L. Giussani, *Sensul religios*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București 2000, p. 132). Nu ne simțim singuri pentru că suntem singuri, ci pentru că lipsește semnificația care conferă perspectivă și consistență clipei, care ne racordează cu ceilalți și cu lucrurile. Și mi se pare că tocmai această lipsă de semnificație ar fi cea mai generalizată caracteristică a vieții de astăzi, așa cum recunoaște Umberto Galimberti: «În 1979, atunci când am început să lucrez ca psihanalist, problemele erau pe fond emoțional, sentimental și sexual. Acum au la bază golul de sens». Asta nu se referă la o anumită vârstă anagrafică. Se poate trăi deja «bătrânețea la douăzeci de ani»; de fapt, «tinerii nu sunt bine, dar nici măcar nu înțeleg de ce. Le lipsește scopul» (U. Galimberti, «A 18 anni via di casa: ci vuole un servizio civile di 12 mesi» [«La 18 ani se pleacă de acasă: e nevoie de un serviciu civil de 12 luni», n. tr.], interviu de S. Lorenzetto, *Corriere della Sera*, 15 septembrie 2019).

Teilhard de Chardin prevăzuse asta cu mai bine de șaiszeci de ani în urmă: «Pericolul major de care poate să se teamă lumea de azi nu e o catastrofă care să vină din exterior, o catastrofă stelară, nu-i nici foamea sau ciurma; e în schimb acea boală spirituală, cea mai cumplită pentru că este flagelul cel mai direct uman, și anume este pierderea gustului de a trăi» (cfr. «Il fenomeno umano» [«Fenomenul uman», n. tr.], în *Opere di Teilhard de Chardin*, Il Saggiatore, Milano 1980, p. 310-311). Această pierdere face ca persoana să fie tot mai fragilă în cadrul contextului social. Și rodul amar al acestei vulnerabilități este acela de a trăi precum niște străini față de sine însuși și față de ceilalți, adică izolați chiar aflându-ne în mijlocul mulțimii.

3. Solitudinea, locul în care se poate descoperi compania originală

Dar există o altă solitudine, care îl făcea pe sfântul Bernard să spună: «O, fericite solitudine, o singura fericire» (expresie latină atribuită sfântului Bernard de Clairvaux). Ea este opusul izolării. Dacă nu blocăm exigența de semnificație care rămâne totuși mereu în inima omului, aceasta, dacă e privită până la capăt, ne face să descoperim în profunzimea propriului sine o «companie [...] mai originală decât solitudinea». Exigența unei semnificații pentru a putea trăi, de fapt, «nu e determinată de o voință de-a mea, ci îmi este dată», ea este o constituentă a eului nostru, dar nu e produsă de o inițiativă de-a noastră, provine de altundeva. De aceea, «compania precede singurătatea, o îmbrățișează astfel încât nu mai este o adevărată singurătate, ci un strigăt de chemare a companiei ascunse» (L. Giussani, *Sensul religios*, op. cit., p. 88).

Dar ce este această companie ascunsă? Cum poate fi descoperită? «Conștiința de sine până în străfunduri percepe în adâncul său un Altul. [...] Eul, omul, e acel nivel al naturii în care ea își dă seama că nu se face singură. Astfel că întreg cosmosul e ca o mare periferie a

corpului meu fără soluție de continuitate. [...] Exist pentru că sunt făcut. [...] Atunci nu zic: „Eu sunt” în mod conștient, din întregul altăcuiirii mele de om, dacă nu mă identific cu gândul „Eu sunt făcut”» (*ibidem*, p. 166).

Etty Hillesum ne oferă o mărturie plină de forță în jurnalul ei: «Înăuntrul meu este un izvor foarte adânc. Și în acel izvor se află Dumnezeu. Uneori reușesc să ajung la el, însă cel mai adesea este acoperit cu pietre și nisip: atunci Dumnezeu e înmormântat. Atunci e nevoie să-l dezgrop din nou» (*Diario*, op. cit., p. 153). Și adaugă: «Dacă, după un proces istovitor care a continuat zi după zi, reușim să deschidem acolo un defileu până la izvoarele originare pe care le avem înăuntrul nostru, și pe care eu le voi numi „Dumnezeu”, și dacă apoi facem în așa fel încât acest defileu să rămână mereu liber, „muncind cu noi înșine”, atunci ne vom reînnoi continuu și nu va mai trebui să ne facem griji ca să nu ajungem la capătul puterilor noastre» (*ibidem*, p. 777).

Este vorba așadar de a recunoaște și de a trăi raportul cu Altul – Dumnezeu, Infinitul –, un raport care este la îndemâna tuturor, în orice împrejurare. Scrie asta Borgna: «Chiar și atunci când suntem singuri [...] putem totuși să ascultăm infinitul care se află în noi. [...] Infinitul, această dimensiune secretă a vieții, se află în noi: palpitant și viu; și nu se șterge cu condiția ca noi să nu ne lăsăm fascinați, și măcinați, de dezordine, și de gălăgie» (*La solitudine dell'anima*, op. cit., p. 24). Acest Altul, acest Infinit, este accesibil doar celor care se angajează serios, până la capăt, cu propriul sine, fără a se lăsa distrași sau măcinați de dezordine și de gălăgie.

«Viața se exprimă, așadar, mai ales drept conștiință a raportului cu cel ce a făcut-o [...]. Doar astfel singurătatea este eliminată: în descoperirea Ființei ca iubire ce se dăruie pe Sine însăși neconținut», făcându-mă să exist acum. Există Altcineva care vrea ca eu să fiu, pentru care este prețioasă existența mea și datorită căruia nu sunt niciodată singur. De aceea «existența se realizează în substanță ca dialog cu marea Prezență care o constituie, tovarăș nedespărțit. Compania se află în *eu*, nu există nimic să putem face singuri [fiindcă în fiecare clipă suntem generați de Altcineva]. Orice prietenie umană [orice tentativă de răspuns la această solitudine] este ecou al structurii originare a ființei [sau a originarei companii pe care Altcineva ne-o face dăruindu-ne viața acum], iar dacă o neagă riscă propriul adevăr» (L. Giussani, *La origine a pretenției creștine*, Ed. Meridiane 2002, p. 118-119).

Pentru a explica asta, don Giussani folosește o analogie: «Adevărata conștiință de sine este bine reprezentată de copil în brațele tatălui și ale mamei sale, așa încât el poate intra în orice situație a existenței cu o liniște profundă, cu o șansă de bucurie. Nu există sistem curativ care poate pretinde aceasta, decât mutilând omul. Adesea, însă, pentru a îndepărta cenzura anumitor răni, se cenzurează omul în umanitatea sa» (*Sensul religios*, op. cit., p. 166), cu rezultatul de a agrava drama vieții.

În pofida posibilității de a descoperi această companie care există în eu, accesibilă tuturor, omul este atât de fragil, încât deseori trăiește prizonier al circumstanțelor și se întrebă: «Cine mă va elibera din această situație mortală?». De fapt, și «în lumea de azi, atât de pustiu de prezențe, o lume în care omul este atât de solitar, [...] atât de singur și deci atât de maleabil (are fragilitatea unui copil, în mod dezgustător fiindcă nu mai este copil, este un adult-copil, prada oricui îl ia primul, îl acaparează primul, incapabil de critică,

incapabil să cultive o privire critică, să întrebuințeze categorii mai corecte sau mai puțin corecte), într-o lume în care omul este atât de prizonier a celor care, într-un anume fel, se prezintă mai puternici decât el, în această lume rămâne, în fond, intavtă așteptarea salvării» (L. Giussani, *In cammino. 1992-1998* [*Pe drum. 1992-1998*, n. tr.], Bur, Milano 2014, p. 43).

Această așteptare se poate exprima în cele mai felurite moduri și rezistă în pofida nihilismului debordant de astăzi. Un caz emblematic este cel al romancierului Michel Houellebecq, pentru care nevoia de salvare și dorința de a fi iubit, adică de a nu fi singur, coincid. Este o dorință inextirpabilă, care se află în fiecare fibră a fiecărei ființe umane, chiar și în fibrele unui necredincios înfocat precum Houellebecq. Într-o scrisoare publică adresată lui Bernard-Henry Lévy, descrie astfel această așteptare indestructibilă: «Mi-e destul de greu să admit că am simțit tot mai des dorința de a fi iubit. Un minim de gândire mă convingea natural de fiecare dată de absurditatea unui asemenea vis: viața e limitată și iertarea imposibilă. Dar gândirea nu ajută la nimic, dorința persista și trebuie să mărturisesc că încă persistă» (F. Sinisi, «Michel Houellebecq. „La vita è rara”» [*Michel Houellebecq. Viața e rară*», n. tr.], *Tracce*, n. 6/2019, p. 65). Iată ireductibilitatea omului: dorința de a fi iubit persistă și experiența o dovedește neîncetat.

4. Solitudinea poate fi învinsă doar de o prezență

Și astfel ne întoarcem la Leopardi și la «imensa solitudine» a păstorului pribeag prin Asia, metaforă a omului aflat pe drum. De două mii de ani, la un astfel de om – om care este fiecare dintre noi – ajunge un anunț: Dumnezeu, originea a tot ceea ce există, a devenit om, scopul «acelui profund și infinit cer senin» și al «aerului infinit» este «Dumnezeu întrupat». Și «atunci când descoperi că valoarea tuturor lucrurilor este Cuvântul întrupat [...], atunci cerul senin și profunzimea aerului [...] dobândesc bogăție și frumusețe. De exemplu, te uiți la ele cu mai multă pace, pentru că știi unde urmează să ajungi cu ele, știi că nu-ți vor fi luate, știi că te vei bucura de ele pentru totdeauna» (L. Giussani, *Affezione e dimora* [*Afețiune și locaș*, n. tr.], Bur, Milano 2001, p. 413-414).

Este o experiență pe care don Giussani a trăit-o pe propria piele, și de aceea poate fi un martor credibil pentru oricine se află într-o situație de solitudine. În utlimul său interviu acordat ziarului *Corriere della Sera*, în ziua în care împlinea optzeci și doi de ani (15 octombrie 2004), cu câteva luni înainte de a muri, aproape sintetizând parcursul lungii sale existențe, a spus: «Astăzi omul trăiește un fel de depresie existențială, o alterare a funcțiilor elementare care îl divizează. [...] Solitudinii brutale la care este chemat omul însuși, aproape pentru a se salva de la un cutremur, i se oferă ca răspuns creștinismul. Creștinul găsește răspuns pozitiv [la această situație existențială] în faptul că Dumnezeu a devenit om: acesta este evenimentul care surprinde și alină ceea ce altminteri ar fi un destin advers. Și pentru Dumnezeu este de neconceput propria acțiune față de om altfel decât ca o „provocare generoasă” adresată libertății sale». Dumnezeu nu i se impune omului, ci așteaptă să fie primit în mod liber. De aceea, «obiecția modernă conform căreia creștinismul și Biserica ar reduce libertatea omului este anulată de aventura raportului cu omul din partea lui Dumnezeu. Și, în schimb, din cauza unei idei limitate asupra libertății, pentru omul de azi e de neconceput să se gândească că Dumnezeu s-ar putea implica în

sărăcia unui raport cu omul, aproape negându-se pe sine. Aceasta este tragedia: omul pare mai preocupat să afirme propria libertate decât să recunoască această mărinimie a lui Dumnezeu, singura care definește măsura participării omului la realitate, astfel eliberându-l cu adevărat» («Io e i ciellini. La nostra fede in faccia al mondo» [«Eu și ciellini. Credința noastră în fața lumii», n. tr.], interviu sub îngrijirea lui Gian Guido Vecchi, *Corriere della Sera*, 15 octombrie 2004, p. 33).

O prezență. Aceasta este cea mai mare provocare a rațiunii și a libertății omului, răspunsul la căutarea unei semnificații. O prezență care i se oferă ca adevărată companie omului conștient de neputința care îl constituie. «Te-am iubit cu o iubire veșnică, de aceea te-am atras la mine, fiindu-mi milă de nimicul tău» (cfr. *Ier* 31,3 urm.). Dumnezeu a fost atât de tulburat de nimicul ce suntem, de solitudinea pe care nu știm s-o învingem cu propriile forțe, încât l-a trimis în lume pe Fiul Său. Și, la fel ca Tatăl, și Cristos era încercat de o milă infinită față de cei care Îl întâlneau întâmplător. Este un episod, relatat în Evanghelie, care descrie această profundă tulburare trăită: Isus se plimba printre câmpii cu discipolii săi când vede un cortegiu funerar; era înmormântarea unicului fiu al unei mame văduve. Se apropie de ea și îi spune: «Femeie, nu plânge!» (*Lc* 7,11-17). Cine știe cum s-o fi simțit cuprinsă de acea îmbrățișare care depășea orice sentiment uman și îi dădea din nou speranță! Acea moarte nu era sfârșitul a toate, acea mamă văduvă nu era condamnată să rămână singură, pentru că sămânța Învierii era prezentă în acel Om care îi spunea acele cuvinte nemaiauzite și care, imediat după, i-a redat fiul viu.

Atunci durerea – care de multe ori izolează și întrerupe relații, chiar și pe cele mai intime – nu mai blochează, ci devine problemă, cum scrie C.S. Lewis: «Într-un anumit sens [creștinismul] [...] trezește, mai mult decât rezolvă, problema suferinței, pentru că ea nu ar fi o problemă dacă, odată cu experiența noastră de zi cu zi din această lume a suferinței, nu am fi dobândit ceea ce credem că este o rezonabilă convingere că realitatea, în ultimă instanță, este dreaptă și bună» (*Il problema della sofferenza* [*Problema suferinței*, n. tr.], GBU, Roma 2001, p. 23).

Mare cunoscător al dramei umane, Paul Claudel observă: «O întrebare se înfățișează neîncetat în sufletul celui bolnav [asta e valabil și pentru cine trăiește solitudinea]: „De ce? De ce mi se întâmplă mie? De ce trebuie să sufăr?” [...]. La această întrebare cumplită, cea mai veche întrebare a Umanității, căreia Iov i-a dat forma aproape oficială și liturgică, doar Dumnezeu, direct interpelat și chemat la apel, era în stare să răspundă, și problema era atât de enormă, încât doar Cuvântul o putea înfrunța, oferind nu o explicație, ci o prezență, conform acestor cuvinte din Evanghelie: „Eu nu am venit să explic, să înlătur dubiile printr-o explicație, ci am venit să umplu, sau, mai bine zis, să înlocuiesc cu prezența mea chiar nevoia de explicație”. Fiul lui Dumnezeu n-a venit ca să distrugă suferința, ci ca să sufere cu noi» (*Toi, qui es-tu?* [*Tu, cine ești tu?*, n. tr.], Gaillmard, Paris 1936, p. 112-113; traducere a noastră), adică a venit în lume că să ne fie alături când trăim suferința, a devenit tovarăș pentru om în orice împrejurare s-ar afla el.

În acest sens, credința oferă un ajutor la rezolvarea problemei umane, așezând eul în condiția optimă pentru a căuta răspunsul la acea solitudine care, așa cum am spus la început, «apare chiar în adâncul oricărui angajament serios cu propria umanitate». La

întrebarea păstorului pribeag creștinismul răspunde cu o prezență care devine companie pentru om în materialitatea existenței. Oare nu de o prezență avem noi nevoie ca să putem înfrunta fără frică greutatea zilnică a vieții? Oare nu de asta au cel mai mult nevoie bătrânii singuri?

«Îmbătrânind, [...] suntem tot mai solitari, dar cu acea solitudine care domină tot mai conștient tot ceea ce ne înconjoară, cerul și pământul. E ceea ce biata mea mamă îmi spunea, mergând la liturghie dimineața devreme, la cinci și jumătate, într-o zi de la sfârșitul iernii, când deja începuse primăvara. Eu aveam cinci ani și țopăiam în urma ei, avea un pas foarte rapid. În acea seninătate totală, o singură stea mai rămăsese pe cer, [...] mi-a spus [...]: „Ce frumoasă e lumea și ce mare e Dumnezeu”. [...] E irațional să ne gândim la realitatea contingentă, în care nimic nu se face de la sine, fără a implica acel ceva misterios din care decurge totul, din care fiecare lucru își trage ființa. „Ce frumoasă e lumea și, *deci*, ce mare e Cine o face!”» (L. Giussani, *Avvenimento di libertà [Eveniment de libertate]*, n. tr.), Marietti 1820, Genova 2002, p. 14).

Pentru un om care e conștient de sine, solitudinea poate deveni prietena zilelor sale, pentru că e plină de dialog neîntrerupt cu Misterul care face toate lucrurile și care a devenit om, rămânând prezent în istorie printr-o realitate umană alcătuită din oameni care sunt semn al acestuia. Aceasta este contribuția pe care credința o dă, nu pentru a „suporta” solitudinea, ci pentru a o accepta și pentru a o trăi – oricât de greu și dureros ar fi – coștientizând că există Cineva care a făcut un legământ cu inima noastră și pentru care suntem prețioși așa cum suntem.

Papa Francisc a descris solitudinea ca «dramă care [...] afectează mulți bărbați și multe femei. Mă gândesc la vârstnicii abandonati chiar și de cei dragi și de proprii copii; la văduvi și la văduve; la numeroșii bărbați și femei lăsați de propria soție sau de propriul soț; la numeroasele persoane care de fapt se simt singure, neînțelese și neascultate; la migranții și la refugiații care fug de războaie și persecuții; la numeroșii tineri victime ale culturii consumismului, ale culturii unicei folosințe și a culturii deșeurii» (*Omilia la Sfânta Liturghie cu ocazia deschiderii celei de-a XIV-a Adunări Generale Ordinare a Sinodului Episcopilor*, 4 octombrie 2015).

De la toată această umanitate rănită ajunge un strigăt care cheamă pe fiecare dintre noi la o responsabilitate. Aceste persoane sunt singure pentru că nimeni nu își ațintește privirea asupra lor, nimeni nu le spune: «Tu valorezi. Așa cum ești, eul tău valorează mai mult decât tot universul!». Este mărturia multor oameni care se dedică bătrânilor printr-o grămadă de inițiative – voi sunteți un astfel de exemplu, grandios –, combătând astfel ceea ce Papa numește «cultura deșeurii». Oameni cu o privire care știu să valorizeze patrimoniul de viață al vârstnicilor, făcându-le companie în ultima etapă a drumului, sunt o contribuție decisivă pentru a răspunde la golul de sens care se află la originea acelei solitudini – asta chiar că e vrăjmașă – la care sunt condamnați tot mai mulți bărbați și femei, tineri și bătrâni azi, rebutați pentru că sunt considerați inutili. Dar nimeni nu e inutil, fiecare persoană are o valoare incomensurabilă, așa cum ne amintește Evanghelia: «Ce câștig va avea omul dacă va câștiga lumea întreagă, dar apoi se va pierde pe sine? Sau ce va putea da omul în schimbul sufletului său?» (*Mt 16,26*). Oare e cu puțință să ne

imaginăm o afirmare mai totală a demnității absolute a fiecărui individ în parte și o privire mai valorizantă a umanului decât aceasta?